

ДЕПАРТАМЕНТ ТЕХНІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІНЕКОНОМРОЗВИТКУ І ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ: ЗАСТОСУВАННЯ СТАНДАРТІВ, У ТОМУ ЧИСЛІ В ЗВ'ЯЗКУ ЗІ СКАСУВАННЯМ У 2015 РОЦІ МІЖДЕРЖАВНИХ СТАНДАРТІВ (ГОСТ)

Ціль щодо скасування до кінця 2015 року міждержавних стандартів, розроблених до 1992 року (ГОСТ), визначена Програмою діяльності Кабінету Міністрів України (КМУ), затвердженою постановою КМУ від 09.12.2014 № 695 та схваленою постановою Верховної Ради України від 11.12.2014 № 26-VIII (Програмою).

З метою зниження ризиків для суб'єктів господарювання Мінекономрозвитку завчасно було запропоновано заінтересованим сторонам, зокрема опрацювати питання щодо:

- скасування ГОСТ, які втратили актуальність;
- розроблення національних нормативних документів (НД) (стандартів, кодексів усталеної практики (національних стандартів) на заміну відповідних ГОСТ;
- розроблення стандартів, кодексів усталеної практики, технічних умов (стандартів) підприємств, установ, організацій, що здійснюють стандартизацію (підприємств), якщо підприємства застосовують положення цих ГОСТ.

Відповідну інформацію 27.03.2015 розміщено на веб-сайті ДП «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» (ДП «УкрНДНЦ»), яке виконує функції національного органу стандартизації (НОС) (розпорядження КМУ від 26.11.2014 № 1163-р «Про визначення державного підприємства, яке виконує функції національного органу стандартизації»).

На виконання Програми ДП «УкрНДНЦ» упродовж 2015 року скасував усі чинні в Україні ГОСТ (із певними датами скасування, зокрема з 2016—2019 років). Відповідна інформація розміщена на веб-сайті ДП «УкрНДНЦ».

До Мінекономрозвитку та ДП «УкрНДНЦ» надходять запитання від виробників щодо умов застосування стандартів, ураховуючи скасовані ГОСТ. Нижче наводимо запитання, з якими найчастіше зверталися виробники, та надаємо роз'яснення щодо них.

1. Чи можна виробникам користуватися скасованими ГОСТ?

Щоб відповісти на це питання, спочатку необхідно висвітлити аспекти, передбачені законодавством у сфері стандартизації. ▶

Законом України від 05.06.2014 №1315-VII «Про стандартизацію» (Закон), який набув чинності 03.01.2015, до національного законодавства України як держави-члена Світової організації торгівлі (СОТ) імплементовано положення Угоди СОТ про технічні бар'єри у торгівлі, зокрема Кодексу добросовісної практики з розроблення, прийняття та застосування стандартів, та впроваджено міжнародні та європейські принципи стандартизації.

Насамперед, це стосується принципу добровільного застосування національних стандартів, викладеного у п. 4 II частини ст. 4 та I частини ст. 23 Закону, в яких зазначено, що національні стандарти застосовуються на добровільній основі, крім випадків, коли обов'язковість їх застосування встановлена нормативно-правовими актами.

Відповідно до I та II частин ст. 23 Закону національні стандарти застосовуються безпосередньо чи шляхом посилання на них в інших документах.

Також потрібно звернути увагу на визначення, яке дає Закон терміну «стандарт», — НД, заснований на консенсусі, прийнятий визнаним органом, що встановлює для загального і неодноразового використання правила, характеристики або настанови щодо діяльності чи її результатів та спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері.

Тобто законодавством передбачено, що після прийняття НОС проекту національного стандарту, розробленого відповідно до встановлених процедур, він стає національним стандартом, який застосовується безпосередньо чи шляхом посилання на нього в інших документах.

Якщо ГОСТ скасовано НОС, він вже не має статусу НД, а є звичайним «текстом».

Але потрібно враховувати, що стандарт встановлює для загального і неодноразового використання правила, настанови або характеристики щодо діяльності чи її результатів, та спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері.

Тобто за умови добровільності застосування стандарту і з метою мати інструкції, правила тощо, які впорядковують діяльність у тій чи тій сфері, може застосовуватися не чинний ГОСТ (національний стандарт), якщо на нього не передбачається робити посилання у відповідній сфері діяльності.

При цьому потрібно зазначити, що п. 2 розд. VI «Прикінцеві та перехідні положення» Закону визначено, що міждержавні стандарти (ГОСТ), що діяли на момент набрання чинності Угодою про проведення узгодженої політики у сфері стандартизації, метрології та сертифікації від 13.03.1992, застосовуються як національні стандарти до їх заміни на національні стандарти чи скасування в Україні.

Ураховуючи зазначене вище, можна сказати, що виробники можуть застосовувати скасовані ГОСТ

у своїй господарській діяльності та для своїх професійних потреб як звичайні інструкції, правила тощо, але не можуть робити посилання на такі ГОСТ, оскільки вони не є чинними та не визнані НОС.

Водночас виробник має усвідомлювати переваги застосування чинного національного стандарту, який розроблено відповідним технічним комітетом стандартизації (ТК) з дотриманням процедур стандартизації, відповідає законодавству, до якого вчасно внесено зміни і адаптовано до сучасних досягнень науки і техніки, відповідно до вимог міжнародних, регіональних стандартів та сприяє підвищенню конкурентоспроможності продукції.

2. Що робити, якщо вимоги прийнятих на заміну ГОСТ стандартів нижчі, ніж були у скасованому? Чи варто знижувати якість?

ДСТУ 1.1:2015 (ISO/IEC Guide 2:2004, MOD) «Національна стандартизація. Стандартизація та суміжні види діяльності. Словник термінів» визначає термін «вимога», як положення, що містить критерії, яких потрібно дотримуватися.

Ст. 4 Закону визначаються мета та принципи державної політики у сфері стандартизації, з яких можна підкреслити такі, як забезпечення раціонального виробництва шляхом застосування визнаних правил, настанов, процедур та принципів адаптації національних стандартів до сучасних досягнень науки і техніки, сприяння впровадженню інновацій та підвищення конкурентоспроможності продукції вітчизняних виробників.

У I частині ст. 22 Закону викладено положення, які стосуються перевірки національних стандартів, яка має здійснюватися з метою визначення відповідності національних стандартів законодавству, потребам виробників та споживачів, рівню розвитку науки і техніки, інтересам держави, вимогам міжнародних, регіональних стандартів та подальшого їх перегляду у разі встановлених невідповідностей.

Пп. 6.12.5 ДСТУ 1.2:2015 «Національна стандартизація. Правила проведення робіт з національної стандартизації» передбачено, що зміни, які вносяться до національного стандарту, не повинні погіршувати показники продукції, яка виробляється згідно з ним.

Ураховуючи зазначене, можна зробити висновок, що зниження вимог суперечить принципам та меті стандартизації, які в загальному випадку спрямовані на забезпечення підвищення конкурентоспроможності продукції.

Отже, стандарти розробляються на основі практичного досвіду і накопичених суспільством знань та правильного їх застосування і стають одним із кращих засобів регулювання виробництва та підвищення його ефективності.

Якщо за будь-яких причин, ТК на основі консенсусу прийняв рішення щодо зниження вимог у певному національному стандарті порівняно з вимогами,

які діяли раніше, суб'єкт господарювання, який його застосовує у своїй діяльності та може виконати жорсткіші вимоги, ніж визначені стандартом, може бути впевнений та вважати, що він виконав встановлену цим національним стандартом вимогу.

Якщо вимога стосується якості продукції, звісно не потрібно знижувати свої можливості, а навпаки використовувати свої переваги під час просування продукції на ринку та застосовувати інші елементи конкурентної боротьби.

3. Який зі стандартів уважати обов'язковим?

Перш за все потрібно розглянути питання, яке стосується рівнів стандартизації, визначених Законом. Тобто Законом встановлено два рівні стандартизації залежно від рівня суб'єкта стандартизації, що приймає стандарти: національні стандарти, прийняті НОС, та стандарти, прийняті підприємствами.

Ст. 23 Закону визначено, що національні стандарти застосовуються на добровільній основі, окрім випадків, коли обов'язковість їх застосування встановлена нормативно-правовими актами; а II частиною ст. 16 Закону визначено, що стандарти, прийняті підприємствами, застосовуються на добровільній основі.

Якщо розглядати питання обов'язковості стандартів у площині господарської діяльності суб'єктів господарювання, то відповідно до II частини ст. 15 Господарського кодексу України застосування стандартів чи їх окремих положень є обов'язковим для:

- суб'єктів господарювання, якщо обов'язковість застосування стандартів встановлено нормативно-правовими актами;
- учасників угоди (контракту) щодо розроблення, виготовлення чи постачання продукції, якщо в ній (ньому) є посилання на певні стандарти;
- виробника чи постачальника продукції, якщо він склав декларацію про відповідність продукції певним стандартам чи застосував позначення цих стандартів у її маркуванні.

Потрібно звернути увагу на положення, визначені п. 3 розд. VI «Прикінцеві та перехідні положення» Закону, які стосуються того, що ще 15 років (з дня набрання чинності Законом) будуть чинними галузеві НД (стандарти, кодекси усталеної практики та технічні умови, прийняті центральними органами виконавчої влади (ЦОВВ) до набрання чинності цим Законом, а також галузеві стандарти (ОСТ) та прирівняні до них інші НД колишнього Союзу Радянських Соціалістичних Республік, галузеві стандарти України (ГСТУ)).

Галузеві НД також застосовуються на добровільній основі, крім випадків, коли обов'язковість їх застосування встановлена нормативно-правовими актами.

З метою забезпечення суб'єктів господарювання інформацією щодо обов'язкових вимог, викладених у стандартах, III частиною ст. 23 Закону передбачено, що НОС забезпечує розміщення на офіційному веб-сайті текстів таких національних стандартів з безоплатним доступом до них. Одночасно п. 3 розд. VI «Прикінцеві та перехідні положення» Закону передбачено, що ЦОВВ забезпечують розміщення на офіційних веб-сайтах текстів таких галузевих НД з безоплатним доступом до них.

Потрібно зазначити, що Законом внесено зміни до I частини ст. 15 Закону України «Про захист прав споживачів», відповідно до якої виключено обов'язкову норму, яка стосується того, що інформація стосовно продукції повинна містити найменування НД, вимогам яких повинна відповідати вітчизняна продукція.

Під час застосування стандарту, який є обов'язковим, слід урахувати, що стандарти містять посилення на інші стандарти, положення яких становлять разом його сутність, і вимог таких стандартів потрібно також дотримуватися.

4. Якими НД потрібно користуватися, якщо певний ГОСТ скасовано? Що робити, якщо немає стандарту на заміну скасованого ГОСТ?

Як було зазначено вище у роз'ясненні щодо першого питання, за умови добровільності застосування стандарту, але з метою мати будь-яку інструкцію, правила тощо, які упорядковують діяльність у тій чи тій сфері, може застосовуватися не чинний стандарт, якщо на нього не передбачається робити посилення у відповідній сфері діяльності.

У разі, коли суб'єкт господарювання має наміри застосувати стандарт та використовувати його позначення, а потрібний йому ГОСТ скасовано, необхідно знайти заміну такому документу. Для цього можна звернутися до Національного фонду нормативних документів (ДП «УкрНДНЦ», вул. Святошинська, м. Київ, 2, тел. : (044) 450-06-82) або Харківської філії ДП «УкрНДНЦ», м. Харків, вул. Мирносицька, 46а, оф. 1 тел. : (057) 752-00-89. Каталог національних НД розміщено на офіційному веб-сайті ДП «УкрНДНЦ». Загальна кількість національних стандартів на сьогодні становить 15 133 документи.

ДП «УкрНДНЦ» також має доступ до всіх міжнародних та європейських стандартів. Міжнародні стандарти можна придбати в ДП «УкрНДНЦ» або звернутися безпосередньо до міжнародних організацій стандартизації. Але тут потрібно звернути увагу на питання їх застосування на національних територіях, і найшвидшим та найдешевшим способом їх застосування є прийняття міжнародного або європейського стандарту як національного (наприклад, на мові оригіналу або методом перекладу).

Також існує Фонд галузевих нормативних документів, інформацію стосовно яких можна отримати у відповідних ЦОВВ у визначених сферах діяльності.

П. 1 І частини ст. 16 Закону встановлено, що підприємства, установи та організації мають право у відповідних сферах діяльності та з урахуванням своїх господарських і професійних потреб організувати та виконувати роботи зі стандартизації, зокрема: розробляти, приймати, перевіряти, переглядати та скасовувати стандарти, кодекси усталеної практики, технічні умови і зміни до них, установлювати процедури їх розроблення, прийняття, перевірки, перегляду, скасування та застосування.

Тобто законодавство передбачає низку механізмів для отримання необхідного стандарту, враховуючи те, що використав право, надане підприємству вищезазначеною нормою Закону, суб'єкт господарювання має право отримати свій власний документ, розроблений за своїми власними правилами.

На завершення блоку питань щодо застосування стандартів потрібно підкреслити переваги, які надають стандарти, враховуючи, що вони встановлюють вимоги, у разі дотримання яких, буде отримано визначений результат.

Стандартизація надає можливість нарощувати виробничий потенціал підприємств, створення прогресивних технологій і нових видів високоякісної продукції, щоб у міру розвитку вітчизняного ринку та інтеграції до світової економіки розширювати частку української продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Застосування стандартів, зокрема, можна розглядати як частину ділової практики кожного суб'єкта господарювання, яка має допомогти:

- раціонально використовувати технічні та людські ресурси;
- урахувати та розвивати правила техніки безпеки та умови захисту природного довкілля;
- зменшувати невиправдане розмаїття, спростити роботу з оформлення замовлення чи підготовки контракту;
- звести до мінімуму витрати на розроблення конструкторської та технологічної документації;
- узгодити організаційні, виробничі та експлуатаційні процеси з економічною вигодою;
- забезпечити технічне обслуговування машин, устаткування, систем тощо;
- забезпечити сумісність продукції та процесів. ■

